

ปัญหากฎหมายเกี่ยวกับการใช้สิทธิเพื่อช่วยเหลือตนเอง ให้พ้นจากภัยอันตราย (Self - help)

จิตรารักษ์ ทรัพย์สิน*

ศาสตราจารย์ (พิเศษ) ไพฑูรย์ คงสมบูรณ์**

อาจารย์ ชวจารี เรียวแรงกุล***

บทคัดย่อ

บทบัญญัติเรื่องนิรโทษกรรมในเรื่องการใช้สิทธิเพื่อช่วยเหลือตนเองให้พ้นจากภัยอันตรายนั้น เห็นได้ว่าต้องมีสิทธิตามกฎหมายที่ผู้กระทำควรจะได้รับสิทธิอย่างใดอย่างหนึ่ง และสิทธิดังกล่าวกำลังจะสูญหายไป โดยที่ผู้กระทำไม่อาจขอให้ศาลหรือเจ้าหน้าที่ช่วยเหลือได้ทันที่ จึงจำเป็นต้องทำการป้องกัน หรือคุ้มครองไม่ให้สิทธิที่ควรจะได้รับสูญหายไปหรือเพียงแต่จะประวิงไป

จากการศึกษาการใช้สิทธิเพื่อช่วยเหลือตนเองให้พ้นจากภัยอันตรายตามบทบัญญัติ มาตรา 451 แห่งประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ เป็นเรื่องที่ยกเว้นการป้องกันสิทธิของตนเองเท่านั้น โดยมีการกำหนดขอบเขตที่บุคคลสามารถใช้สิทธิเพื่อช่วยเหลือตนเองให้พ้นจากภัยอันตรายได้ เพราะหากบุคคลดังกล่าวใช้สิทธิเกินขอบเขตตามบทบัญญัติของกฎหมายต้องชดใช้ค่าสินไหมทดแทนโดยไม่ถือว่าเป็นนิรโทษกรรม ซึ่งการใช้สิทธิดังกล่าวส่งผลกระทบต่อสิทธิของบุคคลอื่นได้โดยง่าย และมีผลกระทบต่ออำนาจของบ้านเมือง กฎหมายจึงจำกัดอำนาจไว้อย่างเคร่งครัด คือจะต้องทำได้เท่าที่จำเป็น แต่ในถ้อยคำตามที่บัญญัติไว้ในประมวลกฎหมาย แพ่งและพาณิชย์ มาตรา 451 วรรคสอง ก็มีได้ให้รายละเอียดในเรื่องข้อจำกัดดังกล่าวไว้อย่างชัดเจน เหมือนดังที่ปรากฏในกฎหมายแพ่งเยอรมัน ลักษณะละเมิด มาตรา 230 ของประเทศสหพันธ์สาธารณรัฐเยอรมัน ซึ่งการใช้กำลังป้องกันตัวเองหรือคุ้มครองสิทธิตามมาตรา 451 นี้ ผู้กระทำต้องเสี่ยงภัยด้วยตนเอง ดังนั้นถ้าหากทำโดยพลั้งพลาด เข้าใจผิดไปว่ามีเหตุอันจำเป็นที่จะทำได้โดยชอบด้วยกฎหมาย ก็จะแก้ตัวไม่ได้ แม้การที่หลงพลาดเข้าใจผิดนั้น จะมิใช่เป็นเพราะความประมาทเลินเล่อของผู้กระทำ ผู้กระทำก็ต้องชดใช้ค่าสินไหมทดแทน ในขณะเดียวกันการใช้สิทธิเพื่อช่วยเหลือตนเองให้พ้นจากภัยอันตรายตามบทบัญญัติ มาตรา 451 เป็นคนละกรณีกับการป้องกันโดยชอบด้วยกฎหมายตามบทบัญญัติมาตรา 449 กล่าวคือ แม้มาตรา 451 จะใช้คำว่า “ป้องกันสิทธิ” ซึ่งเป็นถ้อยคำตรงกับความหมายของการป้องกันโดยชอบด้วยกฎหมายตามที่บัญญัติไว้ในมาตรา 449 แต่ไม่ได้มีความหมายทำนองเดียวกับการป้องกันโดยชอบด้วยกฎหมายมาตรา 449 เพราะการป้องกันสิทธิตามมาตรา 451 นั้น หมายถึงการคุ้มครองสิทธิหรือคุ้มกันสิทธิ ซึ่งภัยตามมาตรา 451 นี้ไม่จำเป็นต้องเป็นภัยอันผิดกฎหมายตามมาตรา 449 แต่ผู้จะใช้สิทธิตามมาตรา 451 ได้ต้องมีสิทธิตามกฎหมายที่ผู้กระทำควร

* นักศึกษาหลักสูตรนิติศาสตรมหาบัณฑิต สาขานิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยธุรกิจบัณฑิต

** ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์หลัก

*** ผู้ช่วยที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์หลัก

จะได้รับสิทธิอย่างใดอย่างหนึ่ง และสิทธิดังกล่าวกำลังจะสูญเสียไป โดยที่ผู้กระทำไม่อาจขอให้ศาลหรือเจ้าหน้าที่ช่วยเหลือได้ทันทั่วทั้งที่ จึงจำเป็นต้องทำการป้องกันหรือคุ้มครองไม่ให้สิทธิที่ควรจะได้รับสูญเสียไปหรือเพียงแต่จะประวิงไป

จากผลการศึกษาผู้เขียนเห็นว่า บทบัญญัติทั้งมาตรา 451 และมาตรา 449 แห่ง ประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์มีความชัดเจนครอบคลุมประเด็นปัญหาดังกล่าวได้อย่างเหมาะสมเพียงแต่ผู้เขียนใคร่ขอเสนอแนะ ในเรื่องนิรโทษกรรมว่าเป็นละเมิดหรือไม่เป็นละเมิดมาแต่แรกเมื่อพิจารณาบทบัญญัติมาตรา 449, 451, 452 จะเห็นว่า การกระทำนิรโทษกรรมไม่ใช่การกระทำที่เป็นละเมิด เนื่องจากการกระทำดังกล่าว เป็นการกระทำที่ไม่ผิดกฎหมาย ดังนั้น จึงไม่ครบหลักเกณฑ์ความรับผิดชอบตามมาตรา 420 แต่สำหรับบทบัญญัติมาตรา 450 นั้น เป็น การกระทำที่เป็นละเมิด แต่กฎหมายบัญญัติว่าไม่ต้องรับผิดชอบใช้ค่าสินไหมทดแทนหรือรับผิดชอบใช้โดยจำกัด เพราะการกระทำดังกล่าวของบทบัญญัติมาตรานี้ เป็นเรื่องที่กฎหมายมิได้ให้อำนาจกระทำ เช่น น้ำไหลบ่าท่วมนาราชวร จึงต้องรีบทำนบเพื่อระบายน้ำ เป็นภัยที่มีต่อสาธารณะ เมื่อความเสียหายไม่เกินเหตุภัยอันตราย ผู้ที่รีบทำนบไม่จำเป็นต้องใช้ค่าสินไหมทดแทน เป็นต้น และควรมีการสร้างควมเข้าใจในหลักกฎหมายมาตรา 451 เรื่องการใช้สิทธิเพื่อช่วยเหลือตนเองให้พ้นจากภัยอันตรายและมาตรา 449 เรื่องการป้องกันโดยชอบด้วยกฎหมายว่า ทั้งสองมาตรามีขอบเขตการบังคับใช้กฎหมายอย่างไร เพียงใด และต้องนำกฎหมายทั้งสองมาตราไปบังคับใช้ให้ถูกต้องสอดคล้องตรงตามเจตนารมณ์ในอันที่จะคุ้มครองสิทธิของผู้ใช้สิทธิตามกฎหมายทั้งสองมาตรานี้

ABSTRACT

For the case of justifiable act, it is apparent that to use one's right for self assistance he or she must first possesses the right provided by the law. The said right is to enable him or her to gain any result which is losing. This happens when the person doing justifiable act has no time to use his or her right through the court of law or request for any assistance from other authorities concerned. It is thus necessary that the results have to be protected or guarded so that they could not be lost or delayed.

From the studies as to the use of self protection right to cover oneself from dangers as provided in Section 451 of the Civil and Commercial Code, it is apparent that the said Article is limited only to self assistance. It designates the scope that one can use self assistance right to cover himself or herself from dangers. If that person use his or her right beyond the scope provided by the law, he or she must compensate for his or her act. The act of the person in this case is not regarded as a justifiable act.

The use of a justifiable act can easily violate the right of others and also the authority of state. The law thus strictly limit the scope of using the justifiable act. It can only be done in the case of necessity. However, wording prescribed in Section 451 Paragraph two does not clearly give details

as to the limitation of the use of the justifiable act like what having been prescribed in Section 230 of the German Law on Tort. As regards Section 451 Paragraph two, to use the force to protect or guard oneself the user has to act at his or her own risk. Therefore, if it is done by mistake or misunderstanding that there is a necessity to justifiably do it he or she cannot be excused. This is so even though the mistake or the misunderstanding is not caused by the user's negligence and in this case a compensation incurred.

The use of self assistance right to protect or guard oneself as to the provision of Section 451 is different from a legal defense as provided in Section 449. The danger the self assistance right intends to protect or guard in the former Section is not necessarily an illegal danger as prescribed in the latter Section. The person using his or her right as prescribed in Section 451 has to possess a right that he or she could gain results and those results are losing. The case takes place in the event that he or she has no time to use his or her right through the court of law or other authorities concerned. It is necessary to protect or guard so that his or her right to get the results is not lost or even remarkable delayed.

From the studies, the author is of an opinion that the prescription of Section 451 and Section 449 of the Civil and Commercial Code are crystal clear and adequately cover the issue. Amnesty is a violation or not violated the first. Considering the provisions of Section 449, 451, 452, it is seen that the act of amnesty is not an offense. Because of this action. The act is not illegal, so it does not meet the criteria of infringement liability under Section 420, but the provisions of Section 450 is a violation. However, the law stipulates that no liability or indemnity is liable. Because of such actions of the provisions of this Section. The law does not allow the power to flood the flooded areas. We need to demolish the dam to drain. It is a public disaster. When the damage does not exceed the risk. Those who dismantle the dam do not need to pay compensation. The author, however, would like to recommend that the principle of law as to both Sections should be well understood. This should cover the scope of the enforcement of the two Sections so that they can be properly and exactly used in line with the will of the two Sections to protect and guard of those using their rights provided by these two Sections.

1. บทนำ

จากที่ผู้เขียนได้ศึกษาค้นคว้าเพิ่มเติมเกี่ยวกับบทบัญญัติเรื่องนิรโทษกรรม ในเรื่องการใช้สิทธิเพื่อช่วยเหลือตนเองให้พ้นจากภยันตราย นั้น เห็นได้ว่าต้องมีสิทธิตามกฎหมายที่ผู้กระทำความผิดจะได้รับสิทธิอย่างใดอย่างหนึ่ง และสิทธิดังกล่าวกำลังจะสูญหายไป โดยที่ผู้กระทำความผิดอาจขอให้ศาลหรือเจ้าหน้าที่ช่วยเหลือได้ทันที จึงจำเป็นต้องทำการป้องกันหรือคุ้มครองไม่ให้สิทธิที่ควรจะได้รับสูญหายไปหรือเพียงแค่จะประวิงไป ซึ่งปัญหาดังกล่าวผู้เขียนสามารถสรุปประเด็น ได้แก่ ปัญหาเรื่องการกำหนดขอบเขตเหตุอันจำเป็นที่บุคคลสามารถใช้สิทธิเพื่อช่วยเหลือตนเองให้พ้นจากภยันตรายได้ , ปัญหาเรื่องการจำกัดการใช้สิทธิเพื่อช่วยเหลือตนเองให้พ้นจากภยันตราย , ปัญหาเรื่องความหลงพลาดอันไม่อาจยกเป็นข้ออ้างเพื่อการนิรโทษกรรมตามประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ มาตรา 451 วรรค 3 และ ปัญหาขอบเขตการบังคับใช้บทบัญญัติมาตรา 451 ครอบคลุมไปถึงกรณีที่บุคคลอื่นที่เข้ามาช่วยเหลือผู้ที่ใช้สิทธิช่วยเหลือตนเองให้พ้นจากภยันตรายในการป้องกันสิทธิของบุคคลอีกคนหนึ่ง

ซึ่งจากปัญหาดังกล่าวมีความเห็นทางวิชาการและแนวทางคำพิพากษาที่ยังไม่เป็นแนวทางเดียวกัน จึงก่อให้เกิดปัญหาและอาจก่อให้เกิดความไม่เป็นธรรมกับทั้งฝ่ายผู้ใช้สิทธิเพื่อป้องกันสิทธิของตนและฝ่ายผู้ได้รับความเสียหาย จึงจำเป็นต้องมีการศึกษาการบังคับใช้บทกฎหมายเกี่ยวกับการใช้สิทธิเพื่อช่วยเหลือตนเองให้พ้นจากภยันตราย ตามประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ มาตรา 451 เพื่อให้การบังคับใช้กฎหมายในส่วนนี้เป็นไปตามเจตนารมณ์และขอบเขตของกฎหมายดังกล่าวนี้และให้เกิดความเป็นธรรมแก่ทุกฝ่าย

2. หลักการ แนวคิดและทฤษฎีเกี่ยวกับความรับผิดชอบละเมิด นิรโทษกรรมและการใช้สิทธิเพื่อช่วยเหลือตนเองให้พ้นจากภยันตราย

การศึกษากฎหมายลักษณะนิรโทษกรรมนั้น ผู้เขียนเห็นว่าควรทำความเข้าใจกฎหมายละเมิดเสียก่อน เพราะการจะเป็นนิรโทษกรรมได้หรือไม่ นั้น ต้องพิจารณาก่อนว่าเป็นการกระทำละเมิดหรือไม่ ผู้เขียนจึงทำการศึกษาประวัติศาสตร์ความเป็นมา แนวคิด ทฤษฎีต่างๆ¹ ของกฎหมายละเมิดและนิรโทษกรรมว่ามีความเป็นมาอย่างไร และมีพัฒนาการไปในทางใด เพื่อให้เข้าใจถึงลักษณะต่างๆ ของละเมิดและนิรโทษกรรมและสามารถนำกฎหมายลักษณะละเมิดและนิรโทษกรรมไปใช้ในทางที่ถูกต้องตรงตามเจตนารมณ์ของกฎหมายได้

---

¹ วารี นามสกุล, คำอธิบายประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ว่าด้วยละเมิด จัดการงานนอกสิ่งลวกมิควรได้, (ม.ป.ท: ม.ป.พ, 2553), น. 7.

3. หลักเกณฑ์ทางกฎหมายเรื่องการใช้สิทธิเพื่อช่วยเหลือตนเองให้พ้นจากภัยอันตรายตามหลักเรื่องนิติโทษกรรมของกฎหมายไทยและกฎหมายต่างประเทศ

3.1 หลักเกณฑ์ทางกฎหมายเรื่องการใช้สิทธิเพื่อช่วยเหลือตนเองให้พ้นจากภัยอันตรายตามหลักเรื่องนิติโทษกรรมของกฎหมายไทย

3.1.1 หลักกฎหมายเรื่องการใช้สิทธิเพื่อช่วยเหลือตนเองให้พ้นจากภัยอันตราย มาตรา 451

1. ผู้กระทำความผิดต้องมีสิทธิตามกฎหมายที่ควรจะได้รับผลอย่างใดอย่างหนึ่ง เช่น เป็นเจ้าของทรัพย์สิน เป็นเจ้านี่

2. ใช้กำลังเพื่อป้องกันสิทธิของตนเท่าที่จำเป็นเพื่อบำบัดป้องภัยอันตราย การใช้กำลังตามมาตรานี้จะกระทำโดยวิธีใดก็ได้

3. ตามพฤติการณ์ไม่อาจขอให้ศาลหรือเจ้าหน้าที่ช่วยเหลือได้ทันทันที หมายความว่าข้อเท็จจริงจะต้องปรากฏว่า ในขณะที่ใช้กำลังป้องกันสิทธิของตนอยู่นั้น ผู้กระทำความผิดไม่อาจขอให้ศาลหรือเจ้าหน้าที่ช่วยเหลือได้ทันทันที

4. ถ้ามิได้ทำในทันใด การที่ตนจะได้สมดังสิทธิจะต้องประวิงไปมากหรือถึงแก่สาบสูญ คำว่า “สมดังสิทธิ” หมายความว่า การรักษาสิทธิของตนให้มีอยู่ ถ้าบุคคลใดมิได้ป้องกันสิทธิของตนในทันทีแม้แต่รื้อให้ศาลหรือเจ้าหน้าที่ช่วย การจะได้สิทธิมาก็จะล่าช้า หรือถึงแก่สาบสูญเป็นที่เสียหายจึงจะเข้ามาตรา 451 ซึ่งการใช้กำลังเพื่อป้องกันสิทธิของตนต้องใช้เท่าที่จำเป็น เพื่อป้องกันภัยอันตรายเท่านั้น

5. การใช้กำลังป้องกันหรือคุ้มครองสิทธิตามมาตรา 451 ผู้กระทำความผิดกระทำโดยเสี่ยงภัย (perilous remedy) ด้วยตัวเอง ถ้าหากทำไปโดยผิดพลาดพลั้งพลาด เข้าใจผิดไปว่ามีเหตุอันจำเป็นที่จะทำได้โดยชอบด้วยกฎหมายก็จะแก้ตัวมิได้ แม้การที่หลงพลาดเข้าใจผิดนั้น จะมีใช่เป็นเพราะความประมาทเลินเล่อของผู้กระทำ

3.1.2 ขอบเขตในการใช้สิทธิเพื่อช่วยเหลือตนเองให้พ้นจากภัยอันตราย (มาตรา 451)

คำว่า “การใช้สิทธิ” หมายถึง การกระทำความผิดด้วยกฎหมายเสมอ ย่อมไม่เป็นการทำความเสียหายให้แก่ผู้อื่นแต่หากการใช้สิทธิทำให้อันอื่นเดือดร้อนโดยตนเองไม่ได้รับผลประโยชน์อะไรเลย ซึ่งเป็นหลัก “ห้ามมิให้ใช้สิทธิไปในทางที่ผิด” ตรงกับประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์มาตรา 421 จะเห็นได้ว่ามาตรา 421 และมาตรา 451 กระทำโดยผู้มีสิทธิตามกฎหมายเหมือนกัน หากบุคคลดังกล่าวกระทำไปโดยไม่มีสิทธิ หรือใช้สิทธิเกินไปกว่าสิทธิที่มีอยู่ตามกฎหมายแล้ว ต้องพิจารณามาตรา 420 ซึ่งเป็นเรื่องละเมิดทั่วไป

แต่ทั้งสองมาตรานั้น มีข้อแตกต่างกันตรงที่มาตรา 421 เป็นการใช้สิทธิในลักษณะที่มีแต่จะทำให้เกิดความเสียหายแก่บุคคลอื่น ซึ่งถือได้ว่า มาตรา 421 เป็นข้อยกเว้นหรือข้อยกเว้นของ คำว่า “โดยผิดกฎหมาย” ในมาตรา 420 เท่านั้น หลักเกณฑ์ประการอื่นที่จะก่อให้เกิดความรับผิดตามมาตรา 420 ยังคงต้องพิจารณาให้ครบถ้วน แต่การใช้สิทธิตามมาตรา 451 นั้น เป็นการใช้สิทธิตามกฎหมายที่ผู้กระทำความผิดจะได้รับสิทธิอย่างใดอย่างหนึ่ง และสิทธิดังกล่าวกำลังจะสูญหายไป โดยที่ผู้กระทำไม่มีเวลาจะใช้สิทธิทางศาลหรือทางพนักงานผู้มีหน้าที่ทางอื่น จึงจำเป็นที่จะต้องทำการลงเพื่อป้องกันมิให้สิทธิที่ควรจะได้

สูญเสียไป หรือเพียงแต่จะประวิงเนิ่นช้าไปมาก ซึ่งจะเห็นได้ว่าการกระทำดังกล่าวเป็นการกระทำเพื่อให้ ความยุติธรรมแก่ตนเอง และอาจจะกระทบสิทธิของผู้อื่นได้โดยง่าย

3.1.3 ผลตามกฎหมายเรื่องการใช้สิทธิเพื่อช่วยเหลือตนเองให้พ้นจากภัยอันตราย (มาตรา 451)

การกระทำตามมาตรา 451 ต้องพิจารณาก่อนว่าการกระทำนิตโทษกรรมโดยการใช้สิทธิเพื่อช่วยเหลือตนเองให้พ้นจากภัยอันตรายเป็นละเมิดหรือไม่ ซึ่งผู้เขียนเห็นว่า นิตโทษกรรมตามบทบัญญัติ มาตรา 451 ไม่เป็นละเมิด เนื่องจาก การกระทำที่จะเป็นละเมิดนั้นต้องเข้าองค์ประกอบตามมาตรา 420 ซึ่งการกระทำดังกล่าวต้องเป็นการกระทำโดยผิดกฎหมาย แต่นิตโทษกรรมนั้นมีอำนาจกระทำโดย บทบัญญัติของกฎหมาย จึงทำให้ผู้กระทำไม่ต้องรับผิดฐานละเมิด ถือว่าการกระทำดังกล่าวไม่เป็นละเมิด เพราะเป็นวิธีการบังคับพิเศษ (Extra - judicial enforcement) ซึ่งบางที่เรียกว่า “ช่วยเหลือตนเอง” (self - help) ซึ่งผลของการใช้กำลังเพื่อป้องกันสิทธิของตนนั้น ผู้กระทำไม่ต้องรับผิดชอบใช้กำลังใหม่ทดแทน ไม่ว่าจะก่อความเสียหายต่อทรัพย์สินหรือต่อบุคคล แต่การใช้สิทธิเพื่อช่วยเหลือตนเองให้พ้นจากภัยอันตรายนั้น อาจจะไปกระทบกระเทือนสิทธิของบุคคลอื่นได้ง่าย

3.2 เปรียบเทียบหลักเกณฑ์ทางกฎหมายเรื่องการป้องกันโดยชอบด้วยกฎหมายตามบทบัญญัติ มาตรา 449 กับเรื่องการใช้สิทธิเพื่อช่วยเหลือตนเองให้พ้นจากภัยอันตราย มาตรา 451

มาตรา 449 มีความแตกต่างกับมาตรา 451 ดังนี้ แม้มตรา 451 จะใช้คำว่า “ป้องกันสิทธิ” ซึ่งเป็นถ้อยคำตรงกับความหมายของการป้องกันโดยชอบด้วยกฎหมายตามที่บัญญัติไว้ในมาตรา 449 แต่ มิได้มีความหมายทำนองเดียวกับการป้องกันโดยชอบด้วยกฎหมายมาตรา 449 แต่การป้องกันสิทธิตาม มาตรา 451 นั้น หมายถึงการคุ้มครองสิทธิหรือคุ้มครองกันสิทธิ (protection of right) เพราะภัยตามมาตรา 451 ไม่จำเป็นต้องเป็นภัยอันผิดกฎหมายตามมาตรา 449 แต่จะใช้สิทธิตามมาตรา 451 ได้ต้องมีสิทธิตาม กฎหมายที่ผู้กระทำควรจะได้รับสิทธิอย่างใดอย่างหนึ่ง และสิทธิดังกล่าวกำลังจะสูญเสียไป โดยผู้กระทำไม่ มีเวลาจะใช้สิทธิทางศาลหรือทางพนักงานผู้มีหน้าที่ทางอื่น จึงจำเป็นต้องทำการเพื่อป้องกันหรือคุ้มครองมิ ให้สิทธิที่ควรจะได้สูญเสียไปหรือเพียงแต่จะประวิงไปมาก ตัวอย่างที่แยกให้เห็นความแตกต่างระหว่าง มาตรา 449 กับ มาตรา 451 ก็เช่น ก ก็จะมีทรัพย์มีค่าของ ข ข จึงชกต่อยทำร้ายเพื่อมิให้ ก เอาไปได้ ย่อมเป็นการป้องกันโดยชอบด้วยกฎหมายตามมาตรา 449 แต่ถ้าหาก ก เอาทรัพย์ไปได้แล้ว กำลังจะเอา ของเดินทางไปต่างจังหวัดเพื่อข้ามไปชายแดน ก มิใช่เพื่อป้องกันโดยชอบด้วยกฎหมาย เป็นกรณีที่จะ พิจารณาว่าจะต้องด้วยมาตรา 451 หรือไม่ ถ้าหากว่า ข จะฟ้องร้องต่อศาลหรือขอให้เจ้าหน้าที่ตำรวจ ช่วยเหลือยอมไม่ได้ทันทั่วทั้งที่จะได้ทรัพย์สินคืนกลับมา ข ย่อมใช้กำลังแย่งของนั้นหรือหาทางกีดขวางให้รถ ของ ก ซึ่งบรรทุกทรัพย์นั้นวิ่งไปเพื่อเอาทรัพย์กลับคืนมาได้ ถ้า ก ได้รับบาดเจ็บหรือรถของ ก เสียหายไม่ เกินสมควรกว่าเหตุ ข ก็ไม่ต้องรับผิดชอบใช้กำลังใหม่ทดแทน ก็เป็นกรณีต้องด้วยมาตรา 451 นี้ไม่ใช่ มาตรา 449

3.3 หลักเกณฑ์ทางกฎหมายเรื่องการใช้สิทธิเพื่อช่วยเหลือตนเองให้พ้นจากภัยอันตรายตามหลักเรื่อง นิติโทษกรรมของกฎหมายต่างประเทศ

3.3.1 ระบบกฎหมายลายลักษณ์อักษร

เนื่องจากประเทศไทยได้รับร่างกฎหมายละเมิดและกฎหมายนิติโทษกรรมมาจากประมวลกฎหมายแพ่งเยอรมัน ซึ่งในกฎหมายสหพันธ์สาธารณรัฐเยอรมัน มีหลักนิติโทษกรรมเรื่องการใช้สิทธิเพื่อช่วยเหลือตนเองให้พ้นจากภัยอันตราย ดังนี้ การใช้กำลังป้องกันสิทธิของตนเองนั้นกฎหมายสหพันธ์สาธารณรัฐเยอรมันได้วางหลักการทั่วไปตามมาตรา 229-231 อยู่ในบทกฎหมายหลักทั่วไปซึ่งนำไปใช้กับบทบัญญัติในส่วนละเมิดด้วย ในเรื่องการใช้กำลังป้องกันสิทธินั้น พบว่าในระบบกฎหมายสหพันธ์สาธารณรัฐเยอรมันได้มีการนำหลักการในเรื่องการช่วยตัวเองไปบัญญัติไว้ในเรื่องเฉพาะอื่น ๆ ด้วยเช่นกัน

3.3.2 ระบบกฎหมายจารีตประเพณี

การกระทำโดยช่วยตนเอง (Self-help) ในระบบกฎหมายสหราชอาณาจักรมองว่าภายใต้สถานการณ์บางอย่างบุคคลอาจไม่จำเป็นต้องไปฟ้องคดีต่อศาลเมื่อถูกกระทำละเมิดแล้วเท่านั้น แต่หากจะใช้สิทธิเพื่อที่จะช่วยเหลือตนเองได้เนื่องจากกฎหมายยอมให้กระทำได้ ดังคำกล่าวของนักนิติศาสตร์ชาวอังกฤษชื่อดังคือท่าน Pollock² ได้กล่าว “ไม่เพียงการเยียวยาความเสียหายเท่านั้นแต่หากเรายังสามารถป้องกันไม่ให้ความเสียหายเกิดขึ้น ไม่เพียงสั่งให้หยุดการกระทำละเมิดหรือชดเชยค่าสินไหมทดแทนเท่านั้นแต่หากเราสามารถยับยั้งไม่ให้เกิดการกระทำละเมิดเกิดขึ้นได้” แต่อย่างไรก็ตาม กรณีดังกล่าวนี้ย่อมเสี่ยงที่จะเกิดความไม่สงบในสังคม ดังนั้น การช่วยตนเองต้องกระทำภายใต้ขอบเขตอย่างเคร่งครัดเท่านั้น

4. บทวิเคราะห์

จากที่ผู้เขียนได้ศึกษาถึงประวัติความเป็นมา แนวคิดทฤษฎี และหลักกฎหมายที่เกี่ยวข้องกับเรื่องนิติโทษกรรมในการใช้สิทธิเพื่อช่วยเหลือตนเองให้พ้นจากภัยอันตราย ทั้งกรณีของประเทศไทยและกฎหมายต่างประเทศในบทที่ 2 และบทที่ 3 เพื่อนำมาสู่การวิเคราะห์ปัญหาเรื่องขอบเขตและผลตามกฎหมายในการใช้สิทธิเพื่อช่วยเหลือตนเองให้พ้นจากภัยอันตรายให้ชัดเจนมากขึ้น ผู้เขียนได้แยกปัญหาที่จะศึกษาออกดังนี้

4.1 ปัญหาเรื่องการกำหนดขอบเขตเหตุอันจำเป็นที่บุคคลสามารถใช้สิทธิเพื่อช่วยเหลือตนเองให้พ้นจากภัยอันตรายได้

การใช้สิทธิเพื่อช่วยเหลือตนเองให้พ้นจากภัยอันตรายได้นั้น บัญญัติไว้ในมาตรา 451 ซึ่งการนำบทบัญญัติมาใช้นั้น ต้องพิจารณาถึงขอบเขตที่บุคคลสามารถใช้สิทธิเพื่อช่วยเหลือตนเองให้พ้นจากภัยอันตรายได้ เพราะหากเป็นการใช้สิทธิเกินส่วนตามมาตรา 421 คือ ผู้กระทำใช้สิทธิที่ตนมีสิทธิกระทำได้ แต่การกระทำดังกล่าวเป็นการแกล้งโดยทำให้เขาเสียหายนั้นเป็นละเมิด เช่นนี้ถ้าผู้กระทำใช้สิทธิโดยไม่

---

² P.A. London, *Pollock's law of Tor*, 15thed. (London: Stevens & Sons Limited, 1951), pp. 135-136.

แก่งหรือไม่เกินส่วนแม้บุคคลอื่นเสียหายก็ไม่เป็นการไม่ชอบด้วยกฎหมายอันเป็นการกระทำละเมิด ซึ่งต้องพิจารณาต่อไปว่าเป็นเรื่องเดียวกับการป้องกันสิทธิของตนตามมาตรา 451 หรือไม่

จะเห็นว่ามาตรา 421 เป็นกรณีผู้กระทำให้สิทธิที่มีอยู่ตามปกติโดยไม่เกินที่กฎหมายกำหนด แม้บุคคลอื่นได้รับความเสียหาย กับ มาตรา 451 กรณีผู้กระทำให้ได้กระทำไปภายในขอบเขตที่กฎหมายกำหนดไว้ แม้ผู้อื่นได้รับความเสียหาย ไม่เป็นละเมิดเช่นเดียวกัน แม้ทั้งสองมาตรานี้จะ ไม่เป็นละเมิดเหมือนกัน แต่เหตุผลที่ไม่เป็นละเมิดแตกต่างกัน กล่าวคือ

ผู้เขียนเห็นว่า มาตรา 421 จะไม่เป็นละเมิดต้องเป็นการกระทำโดยประสงค์ต่อผลอันเป็นธรรมดาแห่งการใช้สิทธิ หากเป็นการใช้สิทธิเช่นนี้ แม้จะเกิดความเสียหายขึ้นกับบุคคลอื่น ถือว่าเป็นการใช้สิทธิโดยไม่ผิดกฎหมาย อันจะเป็นละเมิดตามมาตรา 420 แต่สำหรับมาตรา 451 การใช้สิทธิเพื่อป้องกันตนเองให้พ้นจากภัยอันตรายไม่เป็นละเมิด แม้จะเกิดความเสียหายแก่ผู้อื่น เพราะบทบัญญัติดังกล่าวเป็นนิรโทษกรรมในกฎหมายลักษณะละเมิด ซึ่งกฎหมายให้อำนาจกระทำโดยบทบัญญัติของกฎหมายอยู่แล้ว ดังนั้นการใช้สิทธิดังกล่าวต้องกระทำภายในขอบเขตที่กฎหมายกำหนดไว้เท่านั้น

คำว่า “สิทธิ” ในประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ไม่ว่าจะอยู่ในมาตราใด ก็มีความหมายเช่นเดียวกันตามหลักพื้นฐานของกฎหมายเอกชน แต่แตกต่างกันตรงที่นำมาปรับใช้ โดยคำว่า “สิทธิ” ตามมาตรา 451 มีความมุ่งหมายที่จะใช้คุ้มครองสิทธิหรือคุ้มครองกันสิทธิของผู้ก่อความเสียหาย โดยไม่จำเป็นต้องคำนึงว่าความเสียหายที่เกิดขึ้นเป็นภัยที่ผิดกฎหมาย หรือเป็นภัยอันบังคับให้ต้องหลีกเลี่ยงหรือต้องเป็นความเสียหายแก่ทรัพย์สิน แต่สิ่งที่ผู้ก่อความเสียหายต้องคำนึง คือ ในการใช้กำลังเพื่อป้องกันสิทธิหรือคุ้มครองสิทธิดังกล่าวต้องกระทำเท่าที่จำเป็นเพื่อป้องกันภัยอันตรายเท่านั้น

4.2 ปัญหาเรื่องการจำกัดการใช้สิทธิเพื่อช่วยเหลือตนเองให้พ้นจากภัยอันตราย

การใช้สิทธิเพื่อช่วยเหลือตนเองให้พ้นจากภัยอันตรายนั้น ในบทบัญญัติมาตรา 451 มิได้กำหนดไว้ว่าการใช้สิทธิดังกล่าวเพียงใดจึงถือว่าไม่จำเป็นต้องรับผิดชอบใช้กำลังไหมหนอตแทน ซึ่งเมื่อพิจารณาถึงการจะต้องรับผิดชอบละเมิดตามประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์มาตรา 420 ได้ นั้น การกระทำกับความเสียหายที่เกิดขึ้นจะต้องมีความสัมพันธ์กัน ถ้าการกระทำมีความสัมพันธ์กับความเสียหาย คือ เป็นเหตุเป็นผลของกันและกันแล้ว ผู้กระทำก็ต้องรับผิดชอบในความเสียหายที่เกิดขึ้น ซึ่งในศาลไทยได้นำทฤษฎีความผิดมาใช้โดยพิจารณาถึงความสัมพันธ์ระหว่างการกระทำและผลเสียหายที่เกิดขึ้นโดยใช้หลักเกณฑ์ว่าความเสียหายที่เกิดขึ้นเป็นผลโดยตรงจากการกระทำของจำเลยและไม่ไกลกว่าเหตุแล้ว จำเลยก็ต้องรับผิดชอบในความเสียหายที่เกิดขึ้น ซึ่งแนวคำวินิจฉัยของศาลที่ว่า เป็นผลโดยตรงและผลจะต้องไม่ไกลเกินเหตุ ซึ่งหลักนี้ก็มิที่มาจากหลักเดียวกันกับทฤษฎีความเท่ากันแห่งเหตุหรือทฤษฎีเงื่อนไข แต่ในกรณีที่มีการกระทำหรือเหตุอื่นเกิดขึ้นสอดแทรกหลังจากการกระทำแรกหรือเหตุแรกสิ้นสุดขาดตอนไปแล้ว กรณีดังกล่าวถือว่าความเสียหายที่เกิดขึ้นท้ายที่สุดนั้นเป็นความเสียหายที่ไกลกว่าเหตุ

ดังนั้น ผู้เขียนเห็นว่าในบทบัญญัตินิรโทษกรรมตามมาตรา 451 อยู่บนพื้นฐานของทฤษฎีความผิด มิได้อยู่บนพื้นฐานของความรับผิดชอบเด็ดขาดแต่อย่างใด เห็นควรนำหลักทฤษฎีความผิดมาใช้ในการพิจารณาถึงการตีความว่าเพียงใดถึงเรียกว่าเป็นการใช้สิทธิเพื่อช่วยเหลือตนเองให้พ้นจากภัยอันตรายพอสมควรแก่เหตุ โดยพิจารณาว่าความเสียหายที่เกิดขึ้นเป็นผลโดยตรงจากการกระทำของผู้เสียหายและ

ไม่ไกลกว่าเหตุ และการกระทำดังกล่าวจำกัดโดยเคร่งครัดให้เท่าที่จำเป็นเพื่อบำบัดป้องกัน ภัยอันตรายเท่านั้น

4.3 ปัญหาเรื่องความหลงพลาดอันไม่อาจยกเป็นข้ออ้างเพื่อการนิรโทษกรรมตามประมวลกฎหมาย แพ่งและพาณิชย์ มาตรา 451 วรรค 3

การใช้สิทธิเพื่อช่วยเหลือตนเองให้พ้นจากภัยอันตรายตามประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ มาตรา 451 นั้น ผู้กระทำไม่ต้องรับผิดชอบใช้กำลังใหม่ทดแทน ไม่ว่าจะก่อความเสียหายต่อทรัพย์สินหรือ บุคคล แต่การใช้สิทธิป้องกันในกรณีเช่นนี้อาจจะส่งผลกระทบต่อสิทธิของบุคคลอื่นได้โดยง่าย และมีผลกระทบต่ออำนาจของบ้านเมือง กฎหมายจึงจำกัดอำนาจไว้อย่างเคร่งครัด คือจะต้องทำได้ เท่าที่จำเป็นตามวรรคสอง และการใช้กำลังป้องกันตัวเองหรือคุ้มครองสิทธิตามมาตรา 451 นี้ ผู้กระทำต้อง กระทำโดยเสี่ยงภัย (perilous remedy) ด้วยตนเอง ดังนั้น ถ้าหากทำไปโดยพลั้งพลาด เข้าใจผิดไปว่ามี เหตุอันจำเป็นที่จะทำได้โดยชอบด้วยกฎหมาย ก็จะแก้ตัวไม่ได้ แม้การที่หลงพลาดเข้าใจผิดนั้น จะมีใช้ เป็นเพราะความประมาทเลินเล่อของผู้กระทำ ผู้กระทำก็ต้องชดใช้ค่าสินไหมทดแทน

ผู้เขียนเห็นว่า การบัญญัติมาตรา 451 วรรคสามไว้เช่นนี้เป็นธรรมแก่ผู้ใช้สิทธิแล้ว เพราะการ ใช้สิทธิป้องกันตามมาตรา 451 นี้ส่งผลกระทบต่อสิทธิของบุคคลอื่นได้โดยง่าย ดังนั้น ผู้กระทำต้องใช้ ความระมัดระวังเป็นอย่างยิ่ง เพราะหากผู้กระทำได้กระทำไปโดยพลั้งพลาด เข้าใจผิด หรือมิได้ใช้ความ ระมัดระวังก็จะทำให้เกิดความเสียหายแก่ผู้อื่น กฎหมายจึงกำหนดให้กระทำภายใต้ขอบเขตอย่างเคร่งครัด โดยจะอ้างความพลั้งพลาด ความสำคัญผิด หรือเพราะความประมาทเลินเล่อไม่ได้ เช่นเดียวกับกฎหมาย ประเทศอังกฤษที่มีบทบัญญัติเรื่องการใช้กำลังเพื่อช่วยเหลือตนเองให้พ้นจากภัยอันตรายนั้น โดยกำหนดถึง บทบัญญัติดังกล่าวไว้ เป็นทฤษฎีการช่วยเหลือตนเอง (Self - help) ซึ่งกฎหมายยอมรับสิทธิที่จะเยียวยา ตนเองจากการกระทำผิดใดๆ โดยไม่ต้องร้องศาล เช่น สิทธิในการใช้กำลังภายใต้ขอบเขตของกฎหมาย เพื่อป้องกันบุคคลทรัพย์สินหรือคุ้มครองสิทธิในทรัพย์สินของตนโดยการช่วยเหลือตนเอง ซึ่งกรณีดังกล่าวนี้ สุ่มเสี่ยงที่จะเกิดความไม่สงบในสังคม ดังนั้น การช่วยเหลือตนเองต้องกระทำภายใต้ขอบเขตอย่างเคร่งครัด เท่านั้น

4.4 ปัญหาขอบเขตการบังคับใช้บทบัญญัติมาตรา 451 ครอบคลุมไปถึงกรณีที่บุคคลอื่นที่เข้ามา ช่วยเหลือผู้ใช้สิทธิช่วยเหลือตนเองให้พ้นจากภัยอันตรายในการป้องกันสิทธิของบุคคลอีกคนหนึ่ง

กรณีที่บุคคลอื่นเข้ามาช่วยเหลือผู้กระทำที่ใช้กำลังป้องกันสิทธิเพื่อช่วยเหลือตนเองให้พ้นจาก ภัยอันตรายนั้น เช่น ก เห็น ข ค และ ง กำลังจะลักทรัพย์รถยนต์ของตน เมื่อ ก เห็นเช่นนั้นจึงไปตาม เอ และ บี เพื่อให้มาช่วยมิให้ ข ค และ ง ลักทรัพย์ของ ก สำเร็จ โดย ก เอและ บี ได้ใช้ไม้ไล่ตี ข ค และ ง เพื่อ ไม่ให้ ข ค และ ง เอารถของ ก ไปได้ เช่นนี้ ก เอ และ บี ได้ใช้กำลังป้องกันสิทธิเพื่อไม่ให้ ข ค และ ง เอา รถไปได้ เมื่อเกิดความเสียหายแก่ ข ค และ ง เช่นนี้ ก เอ บี ได้รับความคุ้มครองจากกฎหมายหรือไม่

ผู้เขียนเห็นว่าสามารถนำบทบัญญัติมาตรา 449 มาบังคับใช้ได้ แต่ไม่สามารถนำบทบัญญัติ มาตรา 451 มาบังคับใช้ได้ แม้จะเป็นการกระทำของ ก คนเดียว เพราะการกระทำตามตัวอย่างข้างต้นเป็น การป้องกันโดยชอบด้วยกฎหมาย ซึ่ง ก เอ และ บี ได้กระทำต่อ ข ค และ ง ในขณะที่มีการกระทำผิด เกิดขึ้น จึงต้องนำบทบัญญัติมาตรา 449 มาบังคับใช้ แต่ถ้าการกระทำดังกล่าวเป็นการที่ ข ค และ ง เอ

รถคันดังกล่าวไปแล้ว และ ก ไปเจอ ข ค และ ง กำลังขับรถคันดังกล่าวอยู่ เช่นนี้จะเข้าลักษณะของ บทบัญญัติมาตรา 451 ดังนี้ ถ้าหาก ก จะขอให้ศาลหรือเจ้าหน้าที่ช่วยเหลือคงไม่ทันท่วงทีที่จะได้ทรัพย์สินมา ก สามารถใช้กำลังในการแย่งหรือกีดขวางให้รถที่ ข ค และ ง ขับหยุดวิ่งเพื่อเอาทรัพย์สินได้ แต่ทำได้เท่าที่จำเป็นเพื่อป้องกันการอันตรายเท่านั้น กรณีเช่นนี้ถ้า ข ค และ ง ได้รับบาดเจ็บจากการกระทำของ ก และการกระทำของ ก ไม่เกินสมควรแก่เหตุ ข ไม่ต้องรับผิดชอบใช้ค่าสินไหมทดแทน

5. บทสรุปและข้อเสนอแนะ

เมื่อได้ศึกษาวิเคราะห์บทบัญญัตินิรโทษกรรมเรื่องการใช้สิทธิเพื่อช่วยเหลือตนเองให้พ้นจากอันตรายที่บัญญัติไว้ในประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ มาตรา 451 แล้ว ผู้เขียน ใคร่ขอเสนอแนะ 2 กรณี

5.2.1 แก้ไขบทบัญญัติมาตรา 451 วรรคสอง ให้เป็นไปในทำนองเดียวกันกับบทบัญญัติมาตรา 230 แห่งประมวลกฎหมายแพ่งของประเทศเยอรมันเพื่อให้มีข้อจำกัดในเรื่องการใช้สิทธิเพื่อช่วยเหลือตนเองให้พ้นจากอันตรายจะได้มีความชัดเจนกว่าที่ปรากฏในวรรคสองขณะนี้ ทั้งนี้เพราะความในวรรคสองที่บัญญัติอยู่นั้นอาจทำให้มีการตีความที่แตกต่างกันออกไปซึ่งจะทำให้การบังคับใช้กฎหมายเกิดผลที่แตกต่างกันตามไปด้วย

5.2.2 สร้างความเข้าใจในการบังคับใช้กฎหมายระหว่างบทบัญญัติมาตรา 451 เรื่องการใช้สิทธิเพื่อช่วยเหลือตนเองให้พ้นจากอันตรายและบทบัญญัติมาตรา 449 เรื่องการป้องกันโดยชอบด้วยกฎหมาย ว่าทั้งสองมาตรามีขอบเขตการบังคับใช้อย่างไร เพียงใด เพื่อจะได้บังคับใช้สองมาตราดังกล่าวให้ถูกต้อง สอดคล้องตรงตามเจตนารมณ์ที่กฎหมายบัญญัติไว้

5.2.3 สร้างความเข้าใจเรื่องนิรโทษกรรมว่าเป็นละเมิดหรือไม่เป็นละเมิดมาแต่แรก ในบทบัญญัติมาตรา 449, 451, 452 การกระทำนิรโทษกรรมไม่ใช่การกระทำที่เป็นละเมิด เนื่องจากการกระทำดังกล่าว เป็นการกระทำที่ไม่ผิดกฎหมาย ดังนั้น จึงไม่ควรเป็นหลักเกณฑ์ความรับผิดชอบละเมิดตาม มาตรา 420 ส่วนบทบัญญัติมาตรา 450 นั้น เป็นการกระทำที่เป็นละเมิด แต่กฎหมายบัญญัติว่าไม่ต้องรับผิดชอบใช้ค่าสินไหมทดแทนหรือรับผิดชอบใช้โดยจำกัด เพราะการกระทำดังกล่าวของบทบัญญัติมาตรานี้ เป็นเรื่องที่กฎหมายมิได้ให้อำนาจกระทำ เช่น นำไหลบ่าท่วมนาราชวร จึงต้องรื้อทำนบเพื่อระบายน้ำ เป็นภัยที่มีต่อสาธารณะ เมื่อความเสียหายไม่เกินเหตุอันตราย ผู้ที่รื้อทำนบไม่จำเป็นต้องชดใช้ค่าสินไหมทดแทน เป็นต้น

5.2.4 สร้างความเข้าใจในการบังคับใช้กฎหมายตามประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์มาตรา 451 นั้น ไม่นำไปใช้กับบุคคลอื่น โดยบุคคลที่จะใช้สิทธิตามประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์มาตรา 451 ได้นั้นต้องเป็นผู้ที่ใช้สิทธิเพื่อป้องกันตนเองให้พ้นจากอันตรายเท่านั้น ซึ่งแตกต่างจากบทบัญญัติมาตรา 449 ซึ่งบุคคลที่จะป้องกันโดยชอบด้วยกฎหมายจะเป็นการป้องกันสิทธิของตนหรือของบุคคลอื่นก็ได้ แต่ต้องเป็นการใช้สิทธิ ขณะที่ภัยใกล้จะถึงและไม่สามารถระงับภัยนั้น โดยวิธีอื่นได้

บรรณานุกรม

ภาษาไทย

จิตติ ดิงศภัทย์. ประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ ว่าด้วย “จัดการงานนอกสั่ง ลากมิควรได้
ละเมิด บรรพ 2 มาตรา 395 – 452”. พิมพ์ครั้งที่ 5. กรุงเทพมหานคร: กองทุน
ศาสตราจารย์จิตติ ดิงศภัทย์ คณะนิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2555.

ไพจิตร ปุญญพันธ์. คำอธิบายประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ ลักษณะละเมิด พระราชบัญญัติ
ทางละเมิดเจ้าหน้าที่ พ.ศ. 2539 กฎหมายลักษณะละเมิด ข้อสันนิษฐานความรับผิดชอบ
ทางกฎหมาย. ม.ป.ท: ม.ป.พ, 2539.

วารี นามสกุล. คำอธิบายประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ว่าด้วยละเมิด จัดการงานนอกสั่ง
ลากมิควรได้. ม.ป.ท: ม.ป.พ, 2553.

จักรกริช ตันอารีย์. “นิรโทษกรรมปัญหาการใช้และการตีความ” วิทยานิพนธ์มหาบัณฑิต
ภาคนิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2553.

ภาษาอังกฤษ

John Frederic. Clerk, and William Harry Barber Lindsell, Clerk & Lindsell on Torts.
18” ed London: Sweet & Maxwell, 2000.

Lord of Hailsham of St.Marylebone (ed). Halsbury’s Laws of England. Vol.45. 4th ed
London: Butterworth, 1985.

P.A.London. Pollock’s law of Tor. 15thed. London: Stevens & Sons Limited, 1951.